



## חלק שלישי – בנבואה

### 1 פרק א – בעניין הנפש ופעולותיה<sup>2</sup>

א. עניין הנפש המדגישה והמשכילה באדם ובבעלי החיים

הנה כבר נתבאר בחלק א פרק ג, עניין האדם, שנמצא בו מה שלא נמצא בשום נברא אחר, דהיינו ההרכבה, שנרכבו בו שני מציאויות רחוקים ונבדלים זה מזה: הגוף והנשמה.

וזה כי הנה יש באדם מציאות נפש כמו שיש לכל הבעלי חיים, משמשת להרגשה והשכלה החקוקה בטבעו. ועניין הנפש הזאת בכל הבעלי חיים הוא מציאות אחד דק מאוד, נמשך ובא בתוך הזרע אחרי הקלטו, והוא עצמו מתפשט והולך ובונה את הגוף כפי מה שראוי למין ההוא. וכן מתפשט עמו בהתגדלו, ובו תלוי ההרגש וכן ההשכלה הראויה למין ההוא<sup>3</sup>.

כי הנה בבעלי החיים עצמם – יש הפרש גדול (בינם לבין עצמם) בהשכלתם, והשכלת בני האדם נבדלת מהשכלת כולם הבדל גדול. ואולם כל זה נעשה בנפש הזאת כפי חוקה הטבעי, וכפי הכנת הכלים המשמשים לה, בכל מין ומין לפי מה שהוא<sup>4</sup>.

הערות – ילמד ענוים דרכו

1 לאחר שבחלק א הוסבר שדרך עבודת האדם נעשית תכלית הבריאה, ובחלק ב הוסברו דרכי ההשגחה האלוהיות הפועלות יחד עם מעשי האדם להביא את העולם אל תכליתו, מבאר הרמח"ל בחלק זה את אופני הקשר שבין האדם בעת היותו בעולם הזה הגשמי לבין הקב"ה והעולם הרוחני. הקשר הזה הכרחי כדי להעביר את המסרים והמצוות מלמעלה למטה, אך גם מבטא במקצת את המצב העתידי של הדבקות בה' שתהיה בחיי עולם הבא.

בכל החלק הזה אין בכ"י שמות לפרקים. השמות שלפנינו נכתבו ע"י הר"י ספינר (דרך ה', ירושלים תשנ"ח).

2 גם הרמב"ם בשמונה פרקים פתח בהסבר חלקי הנפש על מנת להסביר את הדרך להגיע לנבואה. וכן הוא כאן ברמח"ל – רק על ידי הידיעה שיש באדם נשמה עליונה המקשרת אותו לעולם העליון, ניתן להבין את עניין הנבואה. אולם הרמח"ל פותח בעניין זה גם כדי להבחין בין מדרגות נמוכות של ידיעת עתידות המתבררות בפרק זה, לבין שפע הנבואה שיתברר בפרק ג.

3 ניתן להמשיל זאת למחשב, שלאחר שבנו את החומרה שלו, מתקינים בו תוכנה שעל פיה המחשב יתפקד. הנפש – מנהלת את גוף בעל החיים ופועלת בו. וכמו שיש תוכנות ברמות שונות וביכולות שונות, כך נפש האדם ונפש הבהמה שונות זו מזו. אבל עדיין – הנפש הזאת, הן של האדם הן של הבהמה, היא כוח מהכוחות החומריים של העולם הזה.

4 ההבדל בין האדם לבהמה נובע משני תנאים: כלי הגוף שונים וטבע הנפש שונה. כמו במחשב – יש צורך בחומרה מעולה יותר כדי להחיל תוכנה מורכבת יותר. על כן הניסיון להתקין תוכנה במחשב שאין בו חומרה מתאימה, לא יצליח. וכן נפש שמושפעת לגוף שאינו תקין, האדם יהיה "צמח" או "חולה" שאינו יכול לתפקד.

מסלול 1: יום ה, יז סיון      מסלול 3: יום ב, יח סיון  
מסלול 2: יום א, יט סיון      מסלול 4: יום ג, יז סיון

והנה בנפש האדם יבחנו בחינות וכוחות. כגון: הדמיון והזיכרון, השכל והרצון - כולם כוחות בנפש, מוגבלים בגבולים ידועים ופועלים בדרכים מיוחדים. (עד כאן הוסבר החלק של ה"גוף" שבאדם. עתה עובר הרמח"ל לעסוק בחלק ה"נשמה" שבו.)

### ב. עניין הנפש הנבדלת המיוחדת באדם

אמנם מלבד כל זה<sup>5</sup> נמצא עוד באדם מציאות נפשי נבדל ועליון מאוד<sup>6</sup>, ואין התכלית בביאתו באדם אלא לקשרו בשורשים העליונים שיש לו ליקשר בס, להיות מעשיו מולידים תולדתם ככוחות העליונים ככוח גדול. ובמציאות הזו נמשך השפע הנשפע אל האדם מן המקורות העליונים, וממנו בנפש שזכרנו, וממנה בגוף<sup>7</sup>.

#### הערות - ילמד ענוים דרכו

5 הכפירה בנבואה בפרט ובקישור של האדם לעולם רוחני ככלל, נובעת מהסתכלות חומרית על האדם, שכל מה שניתן לומר עליו הוא שיש לו גוף ובו נפש תחתונה הפועלת בגוף פעולות גשמיות. על כן הבסיס לאמונה בנבואה מתחיל בהכרה שמלבד הנפש התחתונה יש לאדם נפש עליונה המקשרת אותו אל העליונים. וכבר העיר הרמח"ל על כך בחלק א פרק ה: "וכאן צריך שתזוהר, שלא תטעה לחשוב שיהיה עניין שאר הבעלי חיים כעניין האדם. כי אין 'נפש' הבעלי חיים אלא דבר גשמי מן הדקים שבגשמיות. ומעניינו נמצא גם כן באדם, בכחינת היותו בעל חי. אמנם זולת כל זה, יש באדם נשמה עליונה, שהוא מין בריאה בפני עצמו, נבדל מן הגוף לגמרי ורחוק ממנו עד מאוד, שבאה ונקשרת בו בגורתו יתברך שמו". משל למה הדבר דומה? לשני מחשבים, הנראים זהים כלפי חוץ, אבל האחד עם חיבור לאינטרנט והאחר ללא חיבור זה.

החילוק בין שתי הנפשות נמצא גם ברמב"ם (מו"נ א, עב; שמונה פרקים פרק א) בחלוקה שבין "השכל ההיולי" - הכולל את ההשכלה החומרית (=ההשכלה המעשית הנחלקת לידיעת המלאכות ולידיעת המדע הטהור), לבין "השכל הנקנה" המושפע לאדם מלמעלה (=השכלה עיונית של עניינים רוחניים).

בשערי קדושה לרמח"ל (א, א) החלוקה היא בין ה"נפש הטמאה הבהמית" לבין ה"נפש הטהורה" ע"ש. ובריה"ל (א, לא-מב; ה, ט) זהו "העניין האלוהי" הנוסף על "העניין הנפשי" הנמצא בבעלי החיים וה"עניין השכלי" הנמצא בבני אדם.

6 בחלק א פרק ה קרא הרמח"ל למציאות הזאת "נשמה" - מצד המקור שלה, שהיא מן העליונים וגבוהה אף מן המלאכים. וכאן מדי פעם משתמש גם בשם "נפש עליונה", וזה מצד מה שיבואר לקמן, שהתפקיד השני שיש לנשמה הוא להנהיג את הנפש התחתונה והגוף, ומצד זה היא "נפש" - תוכנה שמנהיגה ופועלת בחומר.

לקמן ידבר הרמח"ל על חמישה חלקים של הנשמה, כאשר החלק הראשון הוא ה"נפש" העליונה - הבחינה שהנשמה פועלת בגוף, ואילו שאר החלקים - רוח, נשמה, חיה, יחידה - שייכים לבחינה שהנשמה מתקשרת לעליונים.

7 הנפש הנבדלת מקשרת את האדם אל העולם הרוחני, והקשר בא לידי ביטוי בשני כיוונים: על ידה האדם במעשיו הגשמיים משפיע על הכוחות העליונים; ודרכה הכוחות העליונים משפיעים לאדם שפע התואם את מדרגת הנפש הנבדלת. וזאת בחיות והשכלה, ולעתיד - זיכרון הגוף (עיין לעיל חלק א פרק ג). [נחיות והשכלה אלה אינן "ההרגשה וההשכלה" שיש לנפש התחתונה, אלא הן מהשלמויות האלוהיות, כפי שהתבאר בחלק א פרק ב: "ההשכלה וכל המידות הטובות הן ענייני שלמות..."]

ניתן להמשיל זאת למחשב שיש לו חיבור לאינטרנט, המאפשר לו לשלוח ולקבל מידע דרך האינטרנט. אך גם ללא החיבור המחשב מתפקד. כך האדם מתקיים בגופו כבר מצד הנפש התחתונה,

מסלול 1: יום ה, יז סיון  
מסלול 2: יום א, יט סיון  
מסלול 3: יום ב, יח סיון  
מסלול 4: יום ג, יז סיון

והנפש העליונה מנהגת את התחתונה ופועלת בה הפעולות המצטרכות בכל זמן מזמני האדם, לפי היחס שהוא מתייחס והקשר שהוא מתקשר עם העליונים<sup>8</sup>. והנה הנפש הזאת מתקשרת בתחתונה, והתחתונה בחלק היותר דק שבדם<sup>9</sup>. ונמצאו הגוף ושתי הנשמות מתקשרים זה עם זה.

### ג. פעולת הנפש הנבדלת בגוף והתפעלה ממנו

והנה מפני הקשר הזה שנקשרת נפש זאת (=העליונה) בגוף על ידי הנפש התחתונה, נמצאת (הנפש העליונה) מוגבלת בגבולות פרטיים, ונמנע ממנה ההשתתפות והעסק עם הנמצאים הרוחניים ונבדלים<sup>10</sup>, כל זמן היותר מתקשרת עם הגוף, דהיינו כל ימי חי האדם.

ומתפעלת (אותה נפש עליונה) ממעשי הגוף להתקשר על ידם באור הבורא יתברך שמו או לנטות ממנו ולידבק בכוחות הטומאה, ובזה תלוי הפוננה לשלמות המעותד או התרחקה ממנו.

והיא פועלת באדם, ומנהגת את הנפש התחתונה, ומדריכתה, וחוקקת בה ציורי ההשכלה לפי הכנתה, ומולדת בה המחשבות והרצון, כפי הצד אשר תטה לו.

#### הערות - ילמד ענוים דרכו

והנפש העליונה משדרגת את מציאותו מנמצא גשמי משוכלל לנמצא בעל חיבור והשפעה לעולמות רוחניים.

כפי שנראה בהמשך בעניין חלומות אמת וחלומות שקר, ההתקשרות לעולם העליון אינה רק לכוחות של קדושה דווקא, אלא גם לכוחות של טומאה. כמו בחיבור לאינטרנט - ניתן להתקשר לדברים טובים וחיוביים או לדברים שליליים.

8 כלומר, התפקיד השני של הנפש העליונה, מלבד היותה מקשרת בין האדם לעליונים, הוא להנהיג את הנפש התחתונה "בכל זמן מזמני האדם". בזמן העבודה - לקדש את המעשים במצוות ובכוונת הלב, בזמן השכר - לזכך את הגוף ולהעלותו. ובמשל המחשב וחיבורו לאינטרנט: ככל שהפס שמקשר בין המחשב לאינטרנט רחב יותר, היכולת לקבל מידע דרך האינטרנט גדולה יותר. יש קשר בין שני התפקידים: הרי כדי שהנפש העליונה תנהיג את התחתונה, היא נצרכת להכלא בגבולות הגוף, וזה מונע ממנה להשתלב בעיסוקים של הנמצאים הרוחניים. אולם אם תשלוט על הגוף ותנהיג אותו בקדושה, האפשרות שלה להתקשר עם העולם הרוחני תלך ותתרחב!

9 ונהנה, הרמב"ם בשמונה פרקים פרק א וכן במו"נ ג, כז ראה את הפעילות של ה"נפש העליונה" - המנהיגה את התחתונה ואת הגוף - אמצעי בלבד כדי לשחרר ולהרחיב את הפעילות הראשונה של הנפש העליונה - להתקשר לעליונים. לעומת זאת במו"נ ג, נד הציג צד שהפעילות הראשונה של ההתקשרות לעליונים היא אמצעי לפעילות השנייה - הנהגת כוחות הגוף בהתאם למה שהשיג. אין ספק שהרמב"ם ברוב ספריו הדגיש כתכלית בעיקר את התפקיד הראשון של הנפש העליונה, ואילו המקובלים הדגישו יותר את התפקיד השני שלה, אף על פי שבפועל אי אפשר זה בלא זה. [

9 דברים יב, כג: "רַק חֶזֶק לְבַלְתִּי אֶכַל הַדָּם, כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ, וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר".  
10 מלבד בזמן השינה, כדלקמן. ומלבד השפעה "רגשית" כלשהי, כפי שביאר בהמשך בעניין "מזליהו חזי".

## ד. חלקי הנפש ומקריהם

ואמנם אע"פ שקראנוה (=לנפש העליונה) על דרך כלל נפש אחת, הנה באמת היא בעלת חלקים רבים ומדרגות שונות. וכבר נוכל לומר שנפשות רבות הם, שמתקשרות זו בזו כטבעות השלשלת<sup>11</sup>. וכמו שמכולם (=שמכל הטבעות) נבנית השלשלת ההיא כמו שראוי לה, כן מכל אלה המדרגות הנפשיות נבנה כלל הנפש העליונה שזכרנו. וכולם קשורות זה בזה, והאחרונה בנפש התחתונה, והתחתונה בדם וכמ"ש.

וכבר אפשר שיסתלקו קצת מן החלקים האלה (מהתקשרותם בגוף) בזמן מן הזמנים וישבו אחר כך. או יתוספו עליהם מדרגות, וילכו להם אחר כך<sup>12</sup>. ולא יראה רושם מכל זה בגוף כלל. כי כבר אין פעולת הנפשות האלה בגוף דבר מורגש, ואינם מוסיפים או גורעים לא בחיות ולא בהרגש. אלא פעולתם - במה שהוא עניינו של האדם באמיתו ויחסו עם השורשים העליונים, כפי מה שהוא ראוי ליקשר בס. והנה מכלל זה הוא עניין ה"נשמה יתירה" שבאה בשבת קודש והולכת לה במוצאי שבת<sup>13</sup>, ואין ביאתה ולא יציאתה נרגשים לגוף.

והנה כלל חלקי הנשמה מתחלק לחמש, ונקראים: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה<sup>14</sup>.

## הערות - ילמד ענוים דרכו

11 כמו שבשלשלת הטבעות מתחברות באופן שהחלק התחתון של טבעת אחת מתחבר ומתאחד עם החלק העליון של הטבעת שמתחתיה, כך גם בחלקי הנפש.

12 במשל המחשב ניתן להמשיל זאת לזמנים שבהם הקליטה טובה יותר או לזמנים שבהם אדם מקבל פס קליטה רחב יותר.

13 ביצה טז, א: "אמר רבי שמעון בן לקיש: נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר: 'שבת וינפש' - כיון ששבת, ווי אבדה נפש".

14 וכן כתב במאמר החכמה: "הנפש הנבדלת מתחלקת לחלקים רבים, וכללם: נפש רוח נשמה חיה יחידה, וגם אלה החמישה חוזרים ומתחלקים לחלקים פרטיים רבים...". וכן בכרכות י, א מבוארות חמש הבחינות שבנשמה: "הני חמישה 'ברכי נפשי' כנגד מי אמרן דוד? לא אמרן אלא כנגד הקדוש ברוך הוא וכנגד נשמה: מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם - אף נשמה מלאה את כל הגוף; מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה - אף נשמה רואה ואינה נראית; מה הקדוש ברוך הוא זן את כל העולם כולו - אף נשמה זנה את כל הגוף; מה הקדוש ברוך הוא טהור - אף נשמה טהורה; מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים - אף נשמה יושבת בחדרי חדרים. יבוא מי שיש בו חמישה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמישה דברים הללו".

מקור חמשת השמות בבראשית רבה יד, ט: "חמישה שמות נקראו לה: נפש, רוח, נשמה, יחידה, חיה".

באשר לסדר השמות: בספרי האר"י ותלמידיו מופיעות בעשרות מקומות חמש הבחינות על פי סדר זה: נפש, רוח, נשמה, חיה יחידה - כמו שכתב הרמח"ל כאן. אך בזהר (חלק ב, קנח, ב) נאמר: "ובכל נפשך - דהיינו נשמתא, דחמש שמהן אית לה: נשמה, רוח, נפש, חיה, יחידה"; בספר הבהיר: "וחמישה שמות לנשמה: רוח, חיה, יחידה, נפש, נשמה"; המהר"ל בנתיב התשובה כתב את הסדר: "נפש, רוח, נשמה, יחידה, חיה". בבראשית רבה יד, ט הנ"ל הסדר ההתחלתי כמו המהר"ל, אבל בפירוט הבחינות - כמו האר"י: "חמישה שמות נקראו לה: נפש, רוח, נשמה, יחידה, חיה. נפש - זה הדם, שנאמר: 'כי הדם הוא הנפש'; רוח - שהיא עולה ויורדת, שנאמר: 'מי יודע רוח בני האדם

מסלול 1: יום ה, יז סיון  
מסלול 2: יום א, יט סיון  
מסלול 3: יום ב, יח סיון  
מסלול 4: יום ג, יז סיון

## שאלות מנחות:

- ✦ מהם שבעת החלקים המרכיבים את קומת האדם?
- ✦ מה ההבדלים בין הנפש התחתונה לנפש העליונה (מצד מדרגתם במציאות ומצד תפקידם באדם)?
- ✦ מהם שני התפקידים המרכזיים של הנפש העליונה באדם (מלמטה למעלה ומלמעלה למטה)? איזה מהם אמצעי ואיזה מהם מטרה ותכלית?
- ✦ לתפקיד הראשון של הנפש העליונה - התקשרות לעליונים - יש שתי מטרות, מהן?

מסלול 1 - הלימוד בשישי-שבת ברמב"ן על הפרשה

## הערות - ילמד ענוים דרכו

העולה היא למעלה'; נשמה - זו האופיה, דברייתא אמרין האופיתא טבא; חיה - שכל האברים מתים והיא חיה בגוף; יחידה - שכל האברים משניים שניים, והיא יחידה בגוף..."

נמצא כלל חלקי האדם: גוף, נפש תחתונה (כמו של בעלי החיים אך משוכללת יותר), נפש עליונה (שפועלת בתחתונה להנהיגה), רוח, נשמה, חיה, יחידה (חלקים שמתקשרים לעליונים ובכך מעבירים את השפעות מעשי האדם לעליונים, וגם מעבירים חיות והשכלה מהעליונים למטה לנפש ולגוף). שתי הקומות הראשונות - גשמיות, וחמש הקומות האחרונות - רוחניות.

מסלול 1: יום ה, יז סיון  
מסלול 2: יום א, יט סיון  
מסלול 3: יום ב, יח סיון  
מסלול 4: יום ג, יז סיון